

ІІІ

54
Н 54

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
Львівський науковий природознавчий музей

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том III

Начато _____ 1953 год

Окончено _____ 1954 год

на 760 ~~сторінках~~

Опись № 2

Фонд № _____

Ед. хр. № 2б

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1954

1884

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том III

с тисвено

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1954

ДО ПОШИРЕННЯ СІРІЙСЬКОГО ДЯТЛА В ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ

Ф. І. Страутман, М. П. Рудишин

Ще донедавна вважалось, що сирійський дятел (*Dendrocopos syriacus* Hemprich et Ehrenberg), поширений на Балканському півострові, в Малій Азії, Сирії, Месопотамії, в межах СРСР зустрічається тільки в Закавказзі, на північ від Вірменії і Азербайджану [2]. В нових визначниках і зведеннях по орнітофауні Польщі [7, 9, 10] сирійський дятел взагалі не згадується.

Не знаходили орнітологи [1] цього дятла і в Закарпатській області.

Тільки в 1947 р., вивчаючи фауну Радянських Карпат, ми знайшли і вперше описали [4, 5] сирійського дятла для Закарпатської області. Це послужило підставою для внесення у список птахів СРСР [3] нової форми — балканського сирійського дятла (*Dendrocopos syriacus balcanicus* Gengl. et Stres.).

Продовжуючи вивчення авіфауни західних областей УРСР, 23 вересня 1951 р. ми виявили чотири сирійських дятли, з яких два були здобуті молодшим науковим співробітником Інституту агробіології АН УРСР М. П. Рудишином в присадибних фруктових садках в околицях м. Заліщики (село Добровляни), Тернопільської області, розташованого в широкій і глибокій заплаві Дністра, який має в цьому місці стрімкі, високі береги. Обидва здобуті дятли були молодими, ще повністю не вилягалими птахами. Птахи перелітали з одного фруктового садка в другий, оглядаючи дерева і затримуючись на довгий час на верхівках сухих груш, значно пошкоджених різними комахами.

В шлунку одного із здобутих дятлів було виявлено*: 5 личинок дротяників (*Elateridae*), личинка вусача (*Cerambycidae*), 3 личинки короїда (*Scolytus rugulosus* Ratz.), 9 екз. гусені яблуневої плодожерки (*Laspeyresia pomonella* L.) і ряд личинок інших комах, а також хітинові залишки комах, визначити яких не вдалось.

* Правильність визначення перевірено професором В. І. Плотніковим.

Бентос досліджуваних ділянок представлений в основному бокоплавами і личинками ручейників, поденок, веснянок. Біомаса бентоса в них в середньому дорівнює $3,663 \text{ г/м}^2$, що свідчить про високу біологічну продуктивність цих водойм.

Аналізи шлунків форелі і хариуса показують, що основними компонентами їжі цих риб є вище згадані бентичні форми. Крім того, форель і хариус їдять також «воздушними» тваринами (жуками, перепончатокрильми, мухами, комарами, клопами, мурав'ями, кузнечиками), які в час досліджень становили у ручейової форелі в середньому 73%, у радужної 53%, у хариуса 36,6% їжі. Моллюски, пиявки, кільчасті черви і інші бентичні тварини в шлунках риб не знайдені.

Нами проведені також дослідження паразитофауни згаданих риб, в результаті яких встановлено, що форель і хариус слабо заражені паразитами. Наявність таких паразитів цих риб, як *Pomphorhynchus laevis* Müll. і *Coitococum testiobliquum* Wiśn., пов'язано з присутністю в досліджуваних реках їх проміжних господарів — гаммарусів, які є їжею для риб. Наявність в досліджуваних рибах *Phyllodistomum folium* Olf., *Triaenophorus nodulosus* Pall. — типових паразитів форелі і хариуса в інших водоймах — можна пояснити відсутністю в реках Закарпаття моллюсків і циклопів — проміжних господарів названих паразитів.

Проведені нами гідробіологічні дослідження закарпатських рек, вивчення їжі форелі і хариуса і їх паразитофауни дають підставу вважати, що горішні річки Закарпатської області своїми природними умовами є ціннішим районом для розведення форелі (ручейової, радужної) і хариуса.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабар А. А., Птаство Подкарпатской Руси, Ужгород, 1931.
2. Дементьев Г. П., Гладков Н. А., Птушенко Е. С., Судилловская А. М., Определитель птиц СССР, М., 1948.
3. Дементьев Г. П., Гладков Н. А., Птушенко Е. С., Спангенберг Е. П., Судилловская А. М., Птицы Советского Союза, т. I, М., 1951.
4. Страутман Ф. И., О распространении некоторых видов птиц в Закарпатской и западных областях Украины, «Природа» № 1, 1951.
5. Страутман Ф. И., До харчування птахів на виноградниках Закарпатської області, Наукові записки Львівського науково-природознавчого музею АН УРСР, т. I, Львів, 1951.
6. Шарлемань М., Зоогеографія УРСР, Київ, 1937.
7. Dunajewski A. i Marchelski J., Klucz do oznaczania ptaków Polski, Kraków, 1938.
8. Ferienc O., Hromodny Vyskyt Vcelarica obecajnego (Merops apiaster L.) ako hniezdica na čužnom Slavensku Sylvia, 9—10 Rocnik, Cislo 2, Praha, 1948.
9. Kuntze R. i Noskiewicz J., Zarys zoogeografii polskiego Podola, Prace naukowe, Dział II, т. IV, Lwów, 1938.
10. Sokołowski J. W., Ptaki ziem polskich, Poznań, 1936.

К РАСПРОСТРАНЕНИЮ СИРИЙСКОГО ДЯТЛА В ЮГО-ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЯХ УКРАИНЫ

Ф. И. Страутман, М. П. Рудишин

Резюме

Еще недавно считалось, что сирийский дятел (*Dendrocopos syriacus* Hemprich et Ehrenberg), населяющий Балканский полуостров, Малую Азию, Сирию, Месопотамию, в пределах СССР распространен только в Закавказье, к северу от Армении и Азербайджана [2]. В списках же новейших определителей и сводок по орнитофауне Польши [7, 9, 10] сирийский дятел вообще не фигурирует. Не находили орнитологи [1] этого дятла и в Закарпатской области.

Только в 1947 г., изучая фауну Советских Карпат, мы нашли и впервые описали [4, 5] сирийского дятла для Закарпатской области. Это явилось основанием для внесения в список птиц СССР [3] новой формы — балканского сирийского дятла (*Dehydrocopos syriacus balcanicus* Gengl. et Stres.).

Продолжая изучение авифауны западных областей УССР, в 1951 г. мы обнаружили и добыли сирийского дятла в окрестностях г. Залещики (с. Добровляны), Тернопольской области. Приводим также данные о распространении этого вида в Черновицкой области.

Наши наблюдения над этой формой сирийского дятла в Закарпатской и Тернопольской областях свидетельствуют о том, что распространение указанного дятла строго ограничено культурным ландшафтом: селясь в фруктовых садах, виноградниках и парках равнины, он не встречается в сплошных лесных массивах и даже больших рощах. Время добычи дятлов (июль, сентябрь, февраль) свидетельствует об оседлости вида на данной территории, а анализ содержимого желудков говорит о большой пользе, которую приносит этот дятел фруктовым садам, уничтожая различных вредителей.

В шлунку другого дятла найдено личинки короїда (*Scolytus rugulosus* Ratz.), гусінь листовійок (*Tortricidae*) і залишки невизначених гусениць, личинок і різних комах.

Через кілька днів після того, як було здобуто вказаних дятлів, переглядаючи колекцію птахів, зібрану доцентом кафедри зоології хребетних тварин Чернівецького університету І. Д. Шнаревичем, серед кількох десятків великих строкатих дятлів (*Dendrocopos major* L.) ми виявили три шкурки сирійських дятлів, переданих власниками колекцій в наше розпорядження. Всі три дятли (дві самки і один самець) були дорослими; вони здобуті студентом Чернівецького університету Врублевським у фруктових садах м. Хотина, Чернівецької області. Одна самка здобута 11 лютого 1948 р., самець — 6 лютого 1948 р., а друга самка — 11 липня 1948 р. Місто Хотин, де було здобуто вказаних трьох дятлів, розташоване на правому березі Дністра, поблизу зіткнення меж трьох областей УРСР: Хмельницької, Чернівецької і Тернопільської, тоді як м. Заліщики (Тернопільської області), де сирійські дятли були здобуті нами, розташоване на віддалі майже 100 км від міста Хотина, вище по р. Дністер.

Більша частина названих областей у свій час була виділена М. В. Шарлеманем [6] в Наддністрянський лісостеповий район УРСР, в склад фауни якого до наших днів сирійський дятел ніким не включався.

Вказані знахідки свідчать про те, що сирійський дятел (*Dendrocopos syriacus* Hemprich et Ehrenberg), який почав в останнє десятиріччя розширювати свій ареал на північ, проник уже в Чехословаччину [8], Угорщину, Закарпатську область УРСР [4, 5], судячи по всьому, обійшов Карпати із сходу і з'явився на території ряду південно-західних областей УРСР. В зв'язку з тим, що на ділянці Дністра, розташованій між двома пунктами, м. Хотин — м. Заліщики, проходять і стикаються межі кількох областей України, ми вважаємо правильним включення в область поширення балканського сирійського дятла наддністрянських територій Хмельницької, Чернівецької, Тернопільської і, можливо, Станіславської областей УРСР.

Як показали наші спостереження, в Закарпатській і Тернопільській областях ця форма сирійського дятла оселяється тільки у фруктових садах, виноградниках і парках рівнин, не зустрічаючись в суцільних лісних масивах і навіть у великих гаях; в гірські ліси не піднімається.

Час здобування дятлів (липень, вересень, лютий) свідчить про осілість виду на вказаній території, а аналіз вмісту шлунків — про велику користь, яку приносить цей дятел фруктовим садам, знищуючи різних шкідників.

Цілком можливо, що сирійський дятел, швидко поширившись по правобережжю Дністра з його численними фруктовими садами і виноградниками Молдавської РСР, пересік недавно Дністер і з'явився в Тернопільській і Хмельницькій, а в найближчий час буде знайдений також в Одеській і Вінницькій областях України.

ЗМІСТ

Ботаніка

К. А. Малиновський, Фенологія основних компонентів травостою біловусників субальпійського пояса Карпат і питання поясного використання пасовищ	3
Г. В. Козій, Ліннея північна (<i>Linnaea borealis</i> L.) в Радянських Карпатах	21
Г. В. Козій, Нові матеріали до вивчення четвертинної флори західного Поділля	24

Зоологія

Я. В. Брицький, До вивчення тирогліфоїдних кліщів млинів і зернових складів	33
В. К. Фінаков, Вплив метеорологічних факторів на колорадського жука та матеріали до побудови прогнозу його розмноження	43
К. А. Татаринів, Л. К. Опалатенко, Екологія та господарське значення водяного жура у верхів'ях басейну Дністра	52
М. О. Макушенко, І. Д. Шнаревич, До поширення та екології деяких видів промислових звірів Чернівецької області	77
К. А. Татаринів, Шури звичайні у верхів'ях Дністра	91
В. М. Івасик, О. П. Кулаківська, До вивчення умов існування лососевих Закарпатської області УРСР	101
Ф. І. Страутман, М. П. Рудишин, До поширення сірійського дятла в південно-західних областях України	117
П. П. Балабай, Вивчення метаморфозу вісцерального апарата міноги	120
П. П. Балабай, До морфологічної характеристики личинки міноги	139

Палеозоологія

С. П. Коцюбинський, Зуб іхтіозавра з крейдяних відкладів Вслино-Подільської плити	158
---	-----